

Leopold August Warnkönig, een voorganger van François Laurent in de universiteiten van Luik en Gent (40-45 minutes)

Jean-François Gerkens (Universiteit Luik)

1. Inleiding

Over vier jaar zijn we in 2017, dus twee eeuwen na de stichting van onze twee universiteiten. Maar eigenlijk werden in 1817 **drie** universiteiten gesticht en dit is niet meer door iedereen geweten. Naast Gent en Luik werd ook de Rijksuniversiteit Leuven gesticht! Het idee van Willem van Oranje was dat de zuidelijke Nederlanden net zoals de noordelijke Nederlanden drie universiteiten nodig hadden. Maar, omdat er niet voldoende Belgen in staat waren om op universitair niveau te doceren, werden een groot aantal buitenlanders aangesteld, en daaronder een groot aandeel Duitsers. Het is moeilijk te ontkennen dat in het begin van de negentiende eeuw, de Duitsers ook überhaupt tot de beste juristen hoorden.

Zo werd ook Warnkönig in 1817 in Luik aangesteld, om in de nieuwe rijksuniversiteit Romeins recht te doceren. Toen Warnkönig in Luik opgeroepen werd, was hij nog alleen maar 23 jaar oud (voor onze Gentse collega's is dit misschien niet zo verbazend, als mijn weet dat Jacques-Joseph Haus¹ amper 21 jaar oud was, toen hij in Gent begon te doceren).

Eigenlijk had België in 1817 geen echte Professor voor Romeins recht. Zo kwam het idee een leerling van Gustav Hugo en Friedrich Carl von Savigny over te halen; zeker geen slecht idee! Warnkönig had eerst in Heidelberg gestudeerd en dan zijn doctorarbeit bei Hugo in Göttingen geschreven.

2. Het doceren van Romeins recht in België voor 1817

Als er in België geen goeie romanisten waren, hoe werd het Romeinse recht dan voor 1817 in België gedoceerd?

Natuurlijk begint de universiteitsgeschiedenis in België met de oude universiteit in Leuven. Eigenlijk had deze universiteit twee rechtsfaculteiten: een faculteit voor Romeins recht en een voor kerkelijk recht². Als grote

¹ Liesbeth Vandersteene, *De geschiedenis van de Rechtsfaculteit van de Universiteit Gent. Van haar ontstaan tot aan de Tweede Wereldoorlog (1817-1940)*, Gent 2009, 19.

² Victor Brants, *la Faculté de droit de Louvain à travers 5 siècles (1426-1906)*, Louvain-Paris 1906, 1; John Gilissen, *L'enseignement du droit romain à l'école, puis faculté de*

romanist, heeft Leuven Mudaëus gehad. Gabriel Mudaëus zei van zichzelf, dat hij een pupil van Guillaume Budé en André Alciat was. Over Mudaëus heeft een andere Gentse professor geschreven... Wel toen hij schreef, was hij al ex-Gentse professor: Ik bedoel hier Fernand De Visscher³, die jullie universiteit in 1930 verlaten heeft om enkele jaren later in Leuven te doceren. Toen De Visscher over Mudaëus schrijft, stelde hij zich voor als opvolger van Mudaëus voor. Nu, omtrent Mudaëus: hij lijkt ook een heel beperkte wetenschappelijke productie gehad te hebben. De oude Leuvense universiteit lijkt wel niet al te veel grote professoren gehad te hebben. Toen de Fransen de universiteit in 1797 sloot, had deze vrijwel geen al te goeie faam. Toen heette het dat de Leuvense universiteit dicht moest, omdat ze toch te slecht was! Natuurlijk is het daar niet iedereen over eens⁴, maar het werd toch vaker geschreven. Warnkönig schrijft bij voorbeeld (Tekst 1):

« La seule Université qui existât en Belgique, après la réunion d'une partie de la Flandre au royaume de France (Douay était autrefois la seconde Université Belge), tomba rapidement en décadence, durant la seconde partie du dix-septième siècle, et cessa bientôt de tenir un rang parmi les Académies célèbres de l'Europe. Dans le même temps, Leide, Groningue, Utrecht, Franeker, et quelques autres écoles de la Hollande, obtinrent une grande célébrité, et contribuèrent efficacement aux progrès de la jurisprudence. Les jurisconsultes qu'elles produisirent jouirent d'une autorité qui fut longtemps exclusive, non seulement dans les Provinces-Unies, mais aussi dans diverses autres contrées.

Les causes de cette différence de prospérité sont faciles à concevoir. La Belgique, asservie par la domination espagnole, vit peu à peu s'éteindre dans son sein toutes les lumières comme toutes les branches de l'industrie. La force morale du peuple finit par succomber sous le despotisme oligarchique d'un clergé intéressé et d'une noblesse ignorante. En Hollande, la liberté politique et religieuse réveillait

droit de Bruxelles (1806-1817), in *Satura Roberto Feenstra sexagesimum quintum annum aetatis complenti ab alumnis collegis amicis oblata*, Fribourg 1985, 659-660.

³ Fernand De Visscher, « *Gabriel Mudaëus* » (*Discours prononcé à l'occasion du IVe centenaire du doctorat en droit de G. Mudaëus (1539) par son successeur à la chaire de droit romain de l'université de Louvain*), in *Annales de droit et de sciences politiques* 1939 (nadr. in: Fernand De Visscher, *Études de droit romain public et privé* III, Milano 1966, 433-445).

⁴ Zie bij voorbeeld : Athur Verhaegen, *Les 50 dernières années de l'ancienne université de Louvain (1740-1797). Essai historique* (Liège 1884) 1-23.

sans cesse l'activité des esprits; la nation n'était puissante que par ses forces intellectuelles et morales.

L'université de Louvain avait offert, au dix-septième siècle, une des meilleures écoles de Droit de l'Europe. L'enseignement y était donné dans l'esprit et suivant la méthode des écoles de France, qui alors jouissaient de la plus grande célébrité. Plusieurs professeurs de cette Université avaient été disciples de Cujas, ou avaient obtenu les éloges de ce grand jurisconsulte (Mudaeus, Raevardus); il en sortit plusieurs hommes du plus grand mérite, qui remplirent honorablement diverses chaires dans les Universités d'Allemagne (Gail, Wesenbeck, Van Giffen...), où leurs ouvrages sont encore très estimés. Mais la splendeur de l'école de Louvain ne subsistait plus au dix-huitième siècle; dès lors elle ne produisit presque aucun jurisconsulte dont la réputation s'étendit à l'étranger. Le grand canoniste Van Espen et ensuite Leplat, en furent éloignés par persécution; leur exemple prouve qu'on ne devait plus, en effet, s'attendre à rencontrer dans cette école des hommes d'un mérite supérieur.

L'esprit des quatorzième et quinzième siècles reparut dans cette Académie; la méthode scholastique y reprit tellement son empire, qu'en 1761 on réimprima, à l'usage des étudiants en Droit, un manuel du Droit romain composé dans le onzième siècle, et qui avait été, à la vérité, publié quelques années auparavant en Allemagne, mais comme un monument propre à constater l'état de la science pendant le moyen âge.

Joseph II, à son avènement au trône, trouvant cette école dans un état de décrépitude qui la rendait ennemie des lumières, et la tenait sous le joug de la barbarie, voulut la supprimer; mais les moyens qu'il employa pour atteindre son but, l'empêchèrent de réussir. L'Université de Louvain fut bientôt rétablie, et subsista dans le même état jusqu'à la révolution française; elle fut alors aisément anéantie (1798⁵), et sa suppression fut approuvée par tous les hommes éclairés de la Belgique.

On ne peut cependant nier que, même à l'époque de son plus grand abaissement, il n'y eût encore, à l'Université de Louvain, des hommes fort instruits

⁵ N.B. : Het is niet duidelijk, waarom Warnkönig hier 1798 schrijft. De beslissing om de oude universiteit Leuven te sluiten dateert wel van 1797. Zie bij voorbeeld: Pieter Dhont, *Un double compromis. Enjeux et débats relatifs à l'enseignement universitaire en Belgique au XIXe siècle*, Gent 2011, 51, n.11 en 12.

dans le droit romain et dans le droit canonique, et qu'il n'en soit sorti des praticiens utiles à leur pays. Mais la science n'y faisait aucun progrès. L'époque de la décadence de l'Université de Louvain était, pour celles de la Hollande, un temps de splendeur... »⁶

In de ogen van Warnkönig was de situatie van de Leuvense Universiteit dus gewoon hopeloos!

Toen de Leuvense universiteit gesloten werd, kwam er niet onmiddellijk een nieuwe universiteit in België. De bibliotheken en het materieel werden van Leuven na Brussel verplaatst⁷. Maar het is pas in 1806⁸ dat er in Brussel een rechtsschool geopend werd. Deze Brusselse Rechtsschool was toen een van de 12 Franse Rechtsscholen met Parijs, Dijon, Grenoble, Toulon, Poitiers, Rennes, Caen, Aix-en-Provence, Straatsburg, Coblenz en Turijn⁹.

Wat werd toen in deze Franse Rechtsscholen gedoceerd? Het zal jullie niet verbazen: bijna alleen maar het Napoleons Wetboek! De cursussen waren "cours de législation¹⁰", cursussen van wetgeving! Het studeren van het Romeinse recht was heel oppervlakkig. De officiële naam van de cursus Romeins recht was eigenlijk: "Droit romain dans ses rapports avec le droit français¹¹". De Professor die deze cursus moest doorvoeren was een professor uit de oude Leuvense universiteit. Zijn naam was Michel-Joseph Vangobbelschroy¹². Gepubliceerd heeft die niets¹³! En zijn onderwijs was eigenlijk hetzelfde als de cursus van instituten van de oude universiteit Leuven. Hij was van mening, dat het de civilisten waren, die het moderne recht

⁶ L.A.Warnkönig, *De l'état de l'enseignement du droit dans le Royaume des Pays-Bas*, in *Thémis* 5 (1824), 145-148.

⁷ Pieter Dhondt, *Un double compromis, Enjeux et débats relatifs à l'enseignement universitaire en Belgique au XIXème siècle*, Gent 2011, 22 ss.

⁸ Precies op 25 maart 1806, cfr. John Gilissen, *L'enseignement du droit romain à l'école, puis faculté de droit de Bruxelles (1806-1817)*, in *Satura Roberto Feenstra : sexagesimum quintum annum aetatis complenti ab alumnis collegis amicis oblata* (Fribourg 1985), 662.

⁹ J.Gilissen, *op.cit*, 662.

¹⁰ Fred Stevens, *Het rechtsonderwijs in de Zuidelijke Nederlanden in het begin van de 19de eeuw*, in *CHRIDI* 9 (1998) 121.

¹¹ Roger Henrion, « Gobbelschroy », in *Biographie nationale publiée par l'Académie Royale de Belgique*, Tome 31 (suppl. 3/1) 1961, col. 396-400; Gilissen, *L'enseignement du droit romain*, cit., 668; Raf Verstegen, *L'enseignement du droit en Belgique. Évolution de la législation aux XIXe et XXe siècle*, in « Houd voet bij stuk ». *Xenia iuris historiae G. van Dievoet oblata*, Leuven 1990, 177; Stevens, *Het rechtsonderwijs*, cit., 127.

¹² Gilissen, *L'enseignement du droit romain*, cit., 663-667).

¹³ Stevens, *Het rechtsonderwijs*, cit., 198.

met het Romeinse moesten vergelijken en niet omgekeerd¹⁴! Om goed te begrijpen hoe decadent de rechtsstudies toen waren, is het misschien nuttig te zeggen dat de proefschriften (de toenmalige “thèses de licence”) vaak tegen betaling door de professoren zelf geschreven werden¹⁵.

Warnkönig schrijft over het onderwijs in de Brusselse faculteit (Tekst 2):

En Belgique, où l'instruction publique avait été si négligée pendant la révolution, où l'enseignement public de la jurisprudence avait entièrement cessé, l'établissement de la nouvelle école de Droit parut un bienfait ; on y accourut de toute part, et bientôt elle devient une des meilleures de France. On y remarquait plusieurs professeurs très distingués, dont les leçons étaient suivies par un grand nombre d'élèves ; cependant, les vices organiques de l'enseignement établi par Napoléon se faisaient toujours sentir. Le nouveau Code civil était l'unique objet des études ; la jurisprudence, dépouillée de son caractère scientifique, n'était que l'art, ou plutôt la routine d'expliquer les dispositions de ce Code, à qui tout le monde devait le tribut de son admiration, et qui dut être prôné comme étant la base du bonheur général. L'étude du Droit romain, si nécessaire pour former l'esprit du jurisconsulte, y était très superficielle ; on abandonna également toutes les autres parties, dont la réunion pourrait seule donner à la jurisprudence un grand ensemble. **C'est ainsi que l'étude du droit perdit toute dignité, et mérita bientôt d'être envisagé plutôt comme un métier que comme une science.**

Wetenschap was inderdaad geen doel meer. Alleen de praktijk telde¹⁶. Om dit te illustreren merkt men dat het in die jaren heel eenvoudig was, om en exemplaar van het Napoleons wetboek te kopen, maar in Brussel was het *Corpus Iuris Civilis* in tegendeel bijna onmogelijk te vinden¹⁷.

¹⁴ Gilissen, *L'enseignement du droit romain*, cit., 668-669. De vergelijking tussen romeins recht en code civil dat later gepubliceerd werd, was dan niet het werk van een brusselse professor, maar wel van een luikse rechter: Olivier Le Clerq. Hij schreef in de jaren 1810-1812 het werk: « Le droit romain dans ses rapports avec le droit français et les principes de deux législations » in 8 banden van ongeveer 500 bladzijden.

¹⁵ Gilissen, *L'enseignement du droit romain*, cit., 670-673.

¹⁶ Stevens, *Het rechtsonderwijs*, cit., 127.

¹⁷ Gilissen, *L'enseignement du droit romain*, cit., 669-670.

3. Rechtsonderwijs in de Nederlandse tijd

De overgang van Frankrijk tot Nederland heeft dan wel een grote verandering gebracht. De Rechtsfaculteit van Brussel werd pas in 1817 gesloten, na de stichting van de faculteiten van Gent, Leuven en Luik. De ambitie voor deze nieuwe universiteiten was het model van de glorieus Duitse universiteiten te volgen. Trouwens was dit een klein verschil met de Nederlandse universiteiten (Leiden, Utrecht en Groningen) (N.B: Voor de Nederlandse universiteiten was Duitsland dus niet het absolute model). Warnkönig schrijft, een beetje gekwetst, dat de Nederlanders weinig of geen interesse zien in de recente vooruitgangen van de Duitse Historische School¹⁸. In de nieuwe universiteiten van de Zuiderse provincies van de Nederlanden zou het dus anders worden, al is het alleen omdat er daar een groot aantal Duitse professoren werd aangesteld. Maar in tegendeel tot wat men zou kunnen denken, komen de Duitsers niet alleen – en zelfs niet vooral – om Romeins recht te doceren¹⁹! Drie grote Duitse juristen zijn toen naar België gekomen: Haus²⁰ in Gent, Birnbaum²¹ in Leuven en Warnkönig in Luik. Maar alleen Warnkönig kwam om Romeins recht te doceren. De twee eerstgenoemde kwamen vooral om strafrecht en rechtsencyclopedie te leren.

Romeins recht werd dus toen in Leuven en in Gent door Belgen gedoceerd.

In Gent was het Pierre de Ryckere die de cursussen van instituten en Pandecten mocht geven. De Ryckere was een Gentse advocaat die in de (Franse) Rechtsschool in Brussel had gestudeerd en daar zijn diploma in 1815 had behaald. Na wat ik over het onderwijs in Brussel gezegd heb, is het moeilijk te denken, dat de Ryckere door zijn studie perfect voorbereid was om Romeins recht te doceren.

¹⁸ L.A.Warnkönig, *De l'état de l'enseignement du droit dans le Royaume des Pays-Bas*, in *Thémis* 5 (1824), 155-156.

¹⁹ L.A.Warnkönig, *De l'état de l'enseignement du droit dans le Royaume des Pays-Bas*, in *Thémis* 5 (1824), 160.

²⁰ Jacques Joseph Haus, is in 1796 in Würzburg geboren. Hij kwam in 1817 in Gent aan, waar hij eerst strafrecht doceerde. Na de Belgische revolutie en Belgische onafhankelijkheid, in 1830, heeft hij ook de Pandecten gedoceerd. Hij heeft tot 1878 in Gent gedoceerd (meer dan 60 jaren!) en werd in België beroemd, als auteur van het Belgisch strafwetboek van 1867. Zie Vandersteene, *De geschiedenis*, cit., 18-19, 34, 60, 68.

²¹ Jean Michel François Birnbaum werd in 1792 in Bamberg geboren. Hij was 24, toen hij in Leuven aankwam. Hij is wellicht trouw aan Willem van Oranje gebleven en heeft dus België in 1830 verlaten om in Freiburg i. Breisgau, daarna in Utrecht en eindelijk in Gießen, te doceren. Zie Stevens, *Het rechtsonderwijs*, cit., 137.

In Leuven werden de cursussen Romeins recht eerst door professoren uit de oude universiteit Leuven gegeven²². Maar in 1819 werd al Adriaan Holtius van Utrecht²³ overgehaald om in de instituten te doceren²⁴.

De Luikse Rechtsfaculteit was dus de enige van de drie die vanaf het begin voor een Duitser gekozen had, om het Romeins recht te doceren. Zoals Harsin het schrijft²⁵, was de Belgische situatie in 1816 zo erg, dat eigenlijk gewoon geen enkele Belg in staat was om het Romeinse recht wetenschappelijk voor te dragen.

Het panorama van het onderwijs Romeins recht in België was dus vrij gecontrasteerd in de Zuidelijke Provincies der Nederlanden. Zoals Warnkönig het zelfs schrijft (Tekst 3):

“Le Droit romain est enseigné d’après Bartole dans une École, d’après Noodt et Voorda dans l’autre, et d’après Hugo et Savigny dans une troisième.”²⁶

4. De persoon van Leopold August Warnkönig – Warnkönig in Luik

Warnkönig was zeker een ongewone persoon! Voor mij is hij zeker ook een van de belangrijkste professoren uit de geschiedenis van de Belgische universiteiten.

Warnkönig werd in 1794, in Bruchsal bij Karlsruhe geboren²⁷. Hij heeft in Heidelberg gestudeerd en zijn proefschrift bij Gustav Hugo in Göttingen geschreven. Hugo heeft hem ook aan Savigny voorgesteld. Deze ontmoeting lijkt voor Warnkönig van groot belang geweest te zijn: vanaf toen was hij definitief overtuigd van de superioriteit van de Historische school. Hij zou er ook altijd trouw aan blijven. Zijn doctortitel kreeg hij in 1816 en pas een jaar later werd hij dus Professor aan de Universiteit Luik. Voor Warnkönig was deze leerstoel gelijk aan een missie²⁸: Hij moest het goede woord van de Historische school in België – en over

²² De instituten van Romeins recht werden door Xavier Jacquelart gedoceerd en de Pandecten door Jean De Bruyn. Zie Brants, *La faculté de droit de Louvain*, cit., 178.

²³ Holtius had in Utrecht, maar ook even in Göttingen gestudeerd.

²⁴ Gedurende het jaar 1826-1827 heeft Adriaan Holtius ook de Pandecten gedoceerd. Zie Brants, *La faculté de droit de Louvain*, cit., 179-180.

²⁵ Paul Harsin, in *Liber Memorialis, L’université de Liège de 1867 à 1935, Notices biographiques* (Liège 1936) Tome 1er, 4.

²⁶ L.A.Warnkönig, *De l’état de l’enseignement du droit dans le Royaume des Pays-Bas*, in *Thémis* 5 (1824), 161.

²⁷ Gisela Wild, *Leopold August Warnkönig 1794-1866. Ein Rechtslehrer zwischen Naturrecht und historischer Schule und ein Vermittler deutschen Geistes in Westeuropa* (Karlsruhe 1961).

²⁸ Jules de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig, associé de l’Académie*, Bruxelles 1868, 9.

België – in Frankrijk verkondigen²⁹. In waarheid zocht Warnkönig boven België vooral met Frankrijk contact op te nemen. België en Frankrijk zijn toch bijna twintig jaar lang een enig land geweest. Waarschijnlijk is dit ook de verklaring waarom Warnkönig de leerstoelen van Königsberg en Breslau geweigert heeft, die hem aangeboden werden³⁰: Hij had dus een ander missie!

Toen hij in Luik aankwam, sprak hij nog geen Frans³¹. Op zich was dit toen geen groot probleem, omdat de colleges toch in het Latijns gegeven werden. Hij heeft de Franse taal dan toch vrij vlug geleerd en vond ook dat het onderwijs in het Frans moest doorgevoerd worden en niet meer in het Latijns³². Voor hem was het belangrijk om met de studenten te kunnen interageren, en dit was alleen in een taal mogelijk, die de studenten goed kenden!

Toen hij in Luik aankwam was er zo veel te doen! De Belgen waren nochtans niet overtuigd dat hun universiteiten het Duitse model moesten volgen. Ze vonden ook niet dat het Romeins recht nog van belang was, nu dat er het Napoleons wetboek was. Inderdaad was de titel van zijn inaugurele lezing³³ in Luik: “*De studii juris Romani utilitate et necessitate*”!³⁴ Eigenlijk een heel modern thema... Of is het gewoon een eeuwig onderwerp? (Eerlijk gezegt, ik zou niet weten welke romanist vandaag nooit met die kwestie bezig is geweest!).

Voor zijn colleges over Romeins recht heeft Warnkönig onmiddellijk een studieboek voor zijn studenten geschreven³⁵. Dit handboek werd al in 1819 gepubliceerd, zij het ook met een beetje te veel haast. Inderdaad verklaart

²⁹ Wild, *Leopold August Warnkönig*, cit., 12.

³⁰ de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 6.

³¹ de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 5.

³² Frédéric Auguste Ferdinand Thomas De Reiffenberg/Léopold Auguste Warnkönig, *Essai de réponse aux questions officielles sur l'enseignement supérieur* (Bruxelles 1828), 33-36.

³³ Cfr. Alphonse Le Roy, *Liber memorialis. L'université de Liège depuis sa fondation* (Liège 1869) col. 603-604.

³⁴ Leopold August Warnkönig, *Oratio de studii juris romani utilitate et necessitate. Publice habita die 4 novembris 1817 cum in universitate leodiensi lectiones iuris romani solenniter aperiret* (Liège 1819). Delen uit deze lezing werden ook in het Frans gepubliceerd, in: *Thémis ou bibliothèque du jurisconsulte*, 2 (1824) 337-344.

³⁵ Leopold August Warnkönig, *Institutionum seu elementorum juris privati romani libri IV, in usum praelect. acad. vulgati, cum introduct. in univers. jurisprudent. ad studium juris romani et notis litterariis* (Liège 1819). Dit boek, net zoals de daaropvolgende edities hebben een groot succes in Engeland, Spanje en Portugal gehad. Zie: de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 6.

Warnkönig in het voorwoord van zijn tweede editie³⁶, dat hij onmiddellijk na zijn aankomst in Luik een handboek wilde schrijven. Hij kon de methode van zijn collega's niet aanvaarden, voor wie het onderwijs gewoon tot een dictee van de professor beperkt was³⁷. Warnkönig was van mening dat een professor zijn studenten moest overtuigen, door met hen te discussiëren. De dictee laat daar geen plaats voor en maakt een kwaliteitsonderwijs onmogelijk.

De kwaliteit van het onderwijs was voor Warnkönig inderdaad een permanente zorg. Samen met De Reiffenberg³⁸, heeft hij in 1828 bijvoorbeeld een lange nota over het universitaire onderwijs in België geschreven. Maar wat het verschil tussen Warnkönig en zijn andere Belgische en Franse collega's uitmaakt is voor mij iets anders:

1817 was niet alleen het jaar van de aankomst van Warnkönig in Luik. Het was ook het jaar van de ontdekking van het palimpsest van Verona! De onthulling van de tekst van de Instituten van Gaius betekende een fundamentele verandering voor onze kennis van het klassieke Romeinse recht. Opeens hadden we met deze tekst voor het eerst een directe uitleg van een rechtssysteem dat we tot dan alleen maar indirect kenden. Maar niet iedereen heeft daardoor zijn onderwijs aangepast... Verre van! Eigenlijk was Warnkönig waarschijnlijk de eerste wetenschapper, die buiten Duitsland onmiddellijk met het studeren van het palimpsest begonnen is. Al in het jaar 1820-1821 gaf hij als thema voor de universitaire wedstrijd de vergelijking tussen de instituten van Gaius en Justinianus³⁹. De prijs ging aan zijn leerling Evrard Dupont. Zijn dissertatie werd in 1822 gepubliceerd⁴⁰.

De nieuwe studies over de instituten van Gaius zet Warnkönig ook aan tot het schrijven van een nieuwe editie⁴¹

³⁶ Leopold August Warnkönig, *Institutiones juris romani privati, Editio altera, emendata et novo ordine digesta, etiam ex Gaji Institutionibus, Vaticanis Juris Romani fragmentis aliisque fontibus recens detectis aucta* (Leodii 1825), (praefatio) p. viii.

³⁷ Warnkönig, *Institutiones*², *Editio altera*, cit., (praefatio), p. x-xi.

³⁸ Frédéric Auguste Ferdinand Thomas De Reiffenberg/Léopold Auguste Warnkönig, *Essai de réponse aux questions officielles sur l'enseignement supérieur*, Bruxelles 1828.

³⁹ De precise titel was : « *Cum genuini Institutionum Gaji jurisconsulti Commentarii jam vulgati sint: disquiratur quasnam debeamus huic operi circa jus actionum et circa rationem procedendi in causis privatis apud Romanos notitias hactenus desideratas; quae inquisitio ita instituatur, ut judiciorum privatorum ordo historice illustretur. Judicetur denique in quantum in hac juris parte Gajum secutus sit, vel ab eo recesserit in suis Institutionibus componendis Justinianus* ».

⁴⁰ Everardi Dupont, *Disquisitiones in Commentarium IV Institutionum Gaji, recenter repertarum*, Lugduni Batavorum (Leodii), 1822.

⁴¹ Warnkönig, *Institutiones*², *Editio altera*, cit.

van zijn handboek. Hij verandert de opbouw en opteert voor de structuur van de instituten van Gaius in plaats van degene van Justinianus. Voor Warnkönig was Gaius zo belangrijk dat het eigenlijk ondenkbaar werd, Romeins recht verder zo als vroeger te doceren⁴². (Hoe konden de andere Nederlandse en Franse universiteiten Gaius gewoon ignoreren?).

Met Dupont had Warnkönig dus al heel vroeg een leerling die ook voor de universiteit Luik van belang zou zijn. En die liet Warnkönig dan ook in zijn Tijdschrift – *Thémis* – publiceren. Warnkönig had *Thémis* al in 1819, samen met Athanase Jourdan en enkele andere collega's uit Parijs gesticht⁴³. Het doel van dit tijdschrift was eigenlijk dubbel: voor Warnkönig, was dit tijdschrift het instrument waarmee hij zijn missie zou kunnen doorvoeren: ter herinnering: "het goede woord van de Duitse historische school naar Frankrijk brengen!"; voor de Fransen moest dit tijdschrift een plaats worden van resistentie tegen de cultus voor het Napoleons wetboek⁴⁴. Het moet wel ook gezegd worden dat in het redactiecomité van *Thémis*, ook iemand als Antoine-Marie Demante zat, en die was dan weer een lid van de befaamde "Ecole de l'Exégèse". Daardoor kwam Demante ook vaker in moeilijkheden in dit redactiecomité⁴⁵. In *Thémis* wordt dus vaak over het rechtsonderwijs in Duitsland⁴⁶ en in de Nederlanden⁴⁷ geïnformeerd. Om dezelfde reden werden ook meerdere belangrijke werken van de Duitse historische school in het Frans samengevat, zoals bijvoorbeeld werken van Savigny over het bezit⁴⁸ of over de geschiedenis van het Romeins recht in de Middeleeuwen⁴⁹. Natuurlijk maakt

⁴² Warnkönig, *Institutiones*², *Editio altera*, cit., (praefatio), p. xxiii-xxiv. La citazione completa è: « *Omne igitur punctum ille mihi tulisse videtur, qui cum didactica institutione historiam prudenter consociat, atque ita tradit, ac si romanos juvenes doceret. In hac quoque re, ut in multis aliis, a vero minime recedere putandi sunt, qui veterum exempla sequuntur et praesertim Gaji nostri, cujus Institutionum commentarios in juris romani doctorum manibus perpetuo versari, vehementer optandum est* ».

⁴³ Cfr. Julien Bonnecase, *La Thémis (1819-1831) son fondateur, Athanase Jourdan*, 2ème édition (Paris 1914) 219-230.

⁴⁴ Zo bij voorbeeld : Gisela Wild, *Leopold August Warnkönig 1794-1866. Ein Rechtslehrer zwischen Naturrecht und historischer Schule und ein Vermittler deutschen Geistes in Westeuropa* (Karlsruhe 1961), 20.

⁴⁵ Bonnecase, *La Thémis (1819-1831)*, cit., 221-222.

⁴⁶ *Thémis* 3 (1821) 379-381; *Thémis* 4 (1822) 189-190, p. 279-283 (etc.).

⁴⁷ Leopold August Warnkönig, *De l'enseignement du Droit dans les université du Royaume des Pays-Bas*, in *Thémis* 1 (1819) 382-397; Warnkönig, *De l'enseignement*, in *Thémis* 5, cit., 142-160. N.B.: Dit artikel is met de letters "A.G." getekend, maar in de inhoudstafel word die wel aan Warnkönig toegeschreven.

⁴⁸ Leopold August Warnkönig, *Das Recht des Besitzes etc.*, in *Thémis* 3 (1821) 224-245 en in *Thémis* 5 (1823) 345-368 en 468-477.

⁴⁹ *Thémis* 6 (1824) 261-268.

Warnkönig daar ook publiciteit voor de ontdekking van de instituten van Gaius.

Dus kan men ook zeggen dat door Dupont in Thémis te doen publiceren, Warnkönig een drievoudig doel bereikt: ten eerste laat hij daardoor zien hoe belangrijk de nieuwe methode van de Duitse historische school is, die daartoe gevoerd heeft, de instituten van Gaius te ontdekken en te begrijpen. Ten tweede kan hij laten zien hoe goed zijn leerling Dupont is, door diezelfde methode in Luik toe te passen. Ten derde stelt hij zijn leerling aan de Franstalige universitaire wereld voor.

Vanuit een wetenschappelijk standpunt was de komst van Warnkönig in Luik een groot succes! Hij is zeker een van de beroemdste en meest briljante professoren van mijn faculteit geweest⁵⁰.

Maar als leraar was zijn succes wel minder. Het niveau van zijn colleges was gewoon te hoog voor de meeste Luikse studenten⁵¹! En blijkbaar was Warnkönig niet van plan om zijn eisen te minderen... Zo werd hij in 1826 bijna door de studenten gelyncht⁵²!

Er bestaat geen twijfel, dat Warnkönig over een buitengewoon grote arbeidskracht beschikte. Maar tegelijkertijd kende hij ook perioden van enorme teleurstelling⁵³. Zo was hij ook af en toe niet in staat om zijn colleges te geven⁵⁴, die zo door Dupont moesten verzorgd worden. Na het vertrek van Warnkönig voor Leuven in 1827 heeft Evrard Dupont in Luik zowel de instituten Romeins recht als de Pandecten gedoceerd.

5. Warnkönig in de Rijksuniversiteit Leuven

Na bijna 10 jaar in Luik hebben de relationele problemen van Warnkönig met studenten en collega's hem aangezet om Luik te verlaten. In 1827 was de leerstoel voor Romeins recht van Leuven vacant geworden, door de dood van De Bruyn⁵⁵. Maar eigenlijk was Warnkönig waarschijnlijk

⁵⁰ Harsin, *Notices biographiques*, cit., 6.

⁵¹ Harsin, *Notices biographiques*, cit., 6.

⁵² Paul Harsin, *Quelques incidents de la vie universitaire à Liège et à Louvain avant la Révolution de 1830*, in *La Vie Walonne* 10 (1929-1930), 323.

⁵³ Wild, *Leopold August Warnkönig.*, cit., 2: « Niederschmetternde Enttäuschung trifft ihn nach emphatischem Erglügen in Freundschaftsgefühlen, hingebungsvolles, fast peinliches Öffnen seines Innersten wechselt mit krampfhaftem Sichverschließen; sein Gemüt schwankt zwischen einem Himmelhoch-Jauchzend und Zu-Tode-Betrübt ».

⁵⁴ Le Roy, *Liber memorialis*, cit., col. 646-647. Le Roy schrijft dat Warnkönig een ernstige ziekte had.

⁵⁵ Officieel heeft Warnkönig dichter bij zijn schoonbroer Mone te leven (Zie: de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 6-7; Wild, *Leopold August Warnkönig.*, cit., 16).

manisch-depressief. En in zijn heel actieve fasen, kon hij ook zijn collega's heel erg beledigen, met aanfluitingen zoals "oberflächlicher Schwadronneur" of "talentloser Halbnarr"...⁵⁶ (Eerlijk gezegd, ik vind deze aanfluitingen ontzettend leuk en talentrijk!).

Van de Leuvense periode valt niet zoveel te herinneren. Zijn wetenschappelijke samenwerking met de twee andere buitenlandse collega's van zijn nieuwe Faculteit: Birnbaum en Holtius, was wel heel goed. Allebei werden dicht in het tijdschrift *Thémis* betrokken⁵⁷. *Thémis* was door de dood van zijn directeur Athanase Jourdan helemaal veranderd⁵⁸. De Fransen hebben toen hun interesse in *Thémis* ruimschoots verloren en Warnkönig heeft het tijdschrift bijna alleen beheerd.

Voor de rest was het verblijf van Warnkönig natuurlijk uiterst kort. Pas drie jaar na zijn aankomst in Leuven ontplofte de Belgische Revolutie, waardoor de Rechtsfaculteit van de Rijksuniversiteit Leuven gesloten werd⁵⁹. Voor heel België werden 29 buitenlandse professoren ontslaan, onder wie ook Warnkönig. Maar een nieuw besluit van de voorlopige Regering verzocht hem de leerstoel van Pandecten in de Rijksuniversiteit Gent te aanvaarden. (Het is dus al de tweede keer, dat er een Rechtsfaculteit in Leuven gesloten wordt!).

6. Warnkönig in Gent

Vóór 1830 werden de cursussen instituten en Pandecten hier door de advocaat De Ryckere gegeven, van wie Warnkönig schreef, dat hij nog altijd Romeins recht doceerde volgens de oude methode van Bartolus⁶⁰. Maar in 1830 vroeg en kreeg De Ryckere zijn emeritaat; de cursussen Romeins recht zouden nu aan twee meesters van de Duitse historische school toevertrouwd worden: Haus en Warnkönig. De eerste zou de instituten doceren, de tweede de Pandecten.

Ook in Gent werd het wetenschappelijk werk van Warnkönig heel geapprecieerd! Vooral was hij de eerste die de politieke geschiedenis en de instellingen van Vlaanderen heeft onderzocht⁶¹. Met dit onderwerp trok Warnkönig ook de

⁵⁶ Wild, *Leopold August Warnkönig.*, cit., 38.

⁵⁷ Bonnecase, *La Thémis (1819-1831)*, cit., 238-239.

⁵⁸ Bonnecase, *La Thémis (1819-1831)*, cit., 264-272.

⁵⁹ de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 7; LE ROY, *Liber memorialis*, cit., col. 607.

⁶⁰ Warnkönig, *De l'état de l'enseignement*, in *Thémis* 5, cit., 160-161.

⁶¹ Zie de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 8; Le Roy, *Liber memorialis*, cit., col. 608-611; Wild, *Leopold August Warnkönig.*, cit., 28-34.

aandacht van Koning Leopold I⁶² en zijn invloed over de Koning ging zelfs crescendo.

Maar gelijkaardige relationele problemen zoals eerder in Luik en in Leuven hebben hem tot de beslissing gebracht, om België definitief te verlaten. De Belgische Regering heeft wel nog een poging gedaan om Warnkönig nog een leerstoel in Luik aan te bieden, met een ongewoon hoog loon⁶³, maar Warnkönigs beslissing was onherroepelijk. Zijn wetenschappelijke banden met België bleven wel altijd bestaan, maar de Duitse meester aanvaarde dus een oproep uit Freiburg-im-Breisgau. Leuk genoeg had Warnkönig wel een beetje spijt. In haar biografie laat Gisela Wild hem zo ten woerde: “Warum nur, fragt er sich, ist er in diese Wüste gegangen?”. Of: Waarom ben ik maar in deze woestijn gekomen?

Waarschijnlijk zijn deze woorden wel een beetje overdreven ofwel **aan** zijn manisch-depressieve neigingen te wijten.

7. Warnkönig en Laurent

Wat zijn de banden tussen Warnkönig en Laurent geweest? Gisela Wild schrijft in Warnkönigs biografie, dat François Laurent een leerling van Warnkönig was, wat een beetje vreemd klinkt. Laurent is pas 1830 vanuit Luxemburg in Luik aangekomen om te studeren, en toen had Warnkönig Luik al verlaten. En toen François Laurent in Gent aangekomen was, was het als professor en kon hij moeilijk een leerling van Warnkönig worden. Laurent en Warnkönig waren dus collega's en hadden wel geen meester-leerling relatie.

Van waar komt de veronderstelling van Wild? Ze citeert hier een stuk van Laurent, dat deze in een tijdschrift schrijft, met naam: “Le messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique⁶⁴”. In deze korte tekst beklagt zich Laurent dat hij geen grondigere overzicht van Warnkönigs werken kan geven, omdat er in België geen enig juridisch tijdschrift is. Daardoor moet hij dus in “Le messenger...” schrijven (Tekst 4):

“Nous regrettons que la nature du recueil dans lequel paraît cette analyse sommaire, ne nous permette pas d’entrer dans une discussion sur le fond de la matière; nous ne pouvons le faire ailleurs, la Belgique n’a pas de journal de droit ! Nous avons à peine pu

⁶² de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 8-9; Le Roy, *Liber memorialis*, cit., col. 609; Wild, *Leopold August Warnkönig*, cit., 32-34.

⁶³ Wild, *Leopold August Warnkönig*, cit., 34.

⁶⁴ François Laurent, *Un mot sur les travaux récents de M. le Professeur Warnkönig*, in *Le messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique* 1854, 315-316.

indiquer le contenu de l'ouvrage de M. *Warnkönig*. Si cette annonce tombe sous ses yeux, nous le prions d'y voir un témoignage de la gratitude que ses élèves ont conservée pour ses leçons. Si nous ne profitons plus de son enseignement, nous profitons toujours de ses livres"⁶⁵.

Als François Laurent niet direct de leerling van Warnkönig was, voegt hij zich wel bij de studerenden die veel van hem hebben geleerd!

De huldiging die Laurent van Warnkönig schrijft verdient het om gelezen te worden (Tekst 5):

"M. *Warnkönig*, auteur de l'ouvrage intitulé: *Juristische Encyclopedie* (Erlangen 1853, 1 vol. gr. in-8°, de 569 pages), dont nous allons rendre compte, a professé dans les universités fondées sous le royaume des Pays-Bas, de 1817 à 1836. Il appartient à cette colonie de savants auxquels le Gouvernement hollandais donna la haute mission d'initier la Belgique à la culture scientifique de l'Allemagne. M. *Warnkönig* a noblement rempli sa tâche. Dans les universités de Liège, de Louvain et de Gand, il releva l'étude du droit romain qui dans l'ancien établissement de Louvain était devenu une sèche synthèse, où l'on aurait cherché en vain une étincelle du génie qui distingue les jurisconsultes de Rome (N.B.: dit is dan weer een tikje voor Leuven!). M. *Warnkönig* et ses collègues opérèrent une révolution dans l'enseignement. Nous nous rappelons avec un bonheur mêlé de quelque tristesse ces temps où régnait dans nos universités une vie scientifique tous les jours plus active, plus étendue. M. *Warnkönig* prêchait d'exemple. Il publia des ouvrages sur le droit romain, sur le droit naturel. Appelé à une chaire dans la capitale des Flandres, il se livra avec ardeur à un travail dont l'illustre *Savigny* lui avait en quelque sorte fait un devoir. Son *Histoire politique et civile de la Flandre*, fruit de longues et pénibles recherches, montra aux Belges la voie dans laquelle il fallait marcher pour cultiver l'histoire de leur patrie. Lors de la réorganisation de l'enseignement en 1836, M. *Warnkönig* quitta la Belgique. Presque tous ses collègues allemands, moins heureux que lui, avaient été obligés d'abandonner leurs chaires en 1830, victimes des passions peu éclairées du moment. Qu'il nous soit permis à nous, qui avons profité des leçons de ces hommes savants et modestes, de leur payer ici le tribut de notre reconnaissance. C'est à eux que la

⁶⁵ François Laurent, *Un mot...cit.*, 324.

Belgique doit ce qu'elle a de vie intellectuelle ; ils ont allumé le feu sacré de la science ; entretenons-le avec piété, avec zèle. Le développement matériel, la richesse ne suffit pas pour la gloire d'un pays ; sans la science et les arts, l'industrie et le commerce conduisent tout droit à la barbarie.”⁶⁶

François Laurent wist dus wel hoeveel België aan Warnkönig schuldde. Zelfs al waren – zoals eerder al gezegd – enkele studenten niet zo dankbaar, bleken de collega's veel lof ook voor de colleges van Warnkönig over te hebben. Zo bij voorbeeld ook Jules de Saint-Genois, die zich herinnert⁶⁷ (Tekst 6):

« J'appartenais à cette jeunesse avide d'écouter cette parole, aussi ingénieuse par le fond que pittoresque par la forme, et tout empreinte de germanismes, bien qu'il s'exprimât en français avec autant de feu que de volubilité ».

Baron Jules de Saint-Genois des Mottes⁶⁸ kennen jullie waarschijnlijk veel beter dan ik! Hij heeft (vanaf 1831) in Gent gestudeerd, in de tijd dus waar Warnkönig hier ook professor was. In tegenstelling tot François Laurent, was de Saint-Genois dus wel een leerling van Warnkönig⁶⁹. Naast Evrard Dupont, heeft België dus met de Saint-Genois een tweede leerling van Warnkönig! Die had dus een leerling in Luik en een in Gent.

Jules de Saint-Genois is ook 30 jaar lang de directeur van het pas vermelde tijdschrift geweest: “ le Messenger des sciences historiques”, en hij werd in 1851 de eerste voorzitter van het Willemsfonds.

Blijkbaar⁷⁰ heeft hij ook een leerstoel in Luik aangeboden gekregen en... geweigerd! Maar misschien is dit een onderwerp voor een andere François Laurent leerstoel!

⁶⁶ François Laurent, *Un mot...cit.*, 315-316.

⁶⁷ de Saint-Genois, *Notice sur L.-A. Warnkönig*, cit., 9.

⁶⁸ P. de Decker, *Notice sur la vie et les travaux de M. le baron Jules de Saint-Genois*, Bruxelles 1869.

⁶⁹ P. de Decker, *Notice... cit.*, 8. ; en ook : *Discours prononcé par M. Haus, recteur de l'université de Gand, au nom de cet établissement* (bldz. 44 van hetzelfde boekje).

⁷⁰ Dit heb ik alleen op Wikipedia gelezen : http://nl.wikipedia.org/wiki/Jules_de_Saint-Genois (laatst gelezen op 10/05/2013).